

KAPKA
KASSABOVA

Frontiera

O călătorie către capătul Europei

Traducere din limba engleză și note
de **Ona Frantz**

Dedicată celor care n-au izbutit să facă traversarea,
atunci și acum

Cu o pledoarie pentru ocrotirea pădurilor

Oamenii uită că nu suntem decât musafiri
pe acest pământ, că sosim aici despuiți și plecăm
cu mâinile goale.

Esmă Redžepova, cântăreață romă

PREFAȚĂ

Cartea aceasta spune povestea dimensiunii umane a ultimei frontiere a Europei. Este locul în care Bulgaria, Grecia și Turcia se află în convergență și în divergență, fiindcă așa funcționează frontierele. De asemenea, e locul de unde începe ceva ce s-ar putea numi „Europa“ și unde se termină ceva ce nu prea se poate numi „Asia“.

Cam asta ar fi, în linii mari, localizarea ei geografică, dar harta n-are să vă ducă prea departe, fiindcă vă veți pomeni în mijlocul pădurii ancestrale, cu abundența ei de umbre și de vieți atemporale. Cel puțin acolo m-am pomenit eu. Poate pentru că toate ținuturile de frontieră vibrează pe frecvențele subconștientului; la urma urmei, acolo unde se află frontierele, țesătura e subțiată. În orice caz, vibrația acestei regiuni de graniță aduce în mod special a cântec de sirenă și se deosebește de celelalte din trei motive. Unu, din cauză că are socoteli neîncheiate de pe vremea Războiului Rece; doi, pentru că este una dintre marile arii sălbatice ale Europei; trei, pentru că a reprezentat dintotdeauna, de când există continente, un punct de confluență continentală.

Generația mea din estul Europei ajungea la maturitate chiar când cădea Zidul Berlinului. Frontiera aceasta mi-a umbrit copilăria bulgărească pe final de epocă a „socialismului cu față umană“, cum suna nefericitul slogan.

Prin urmare, era firesc ca o călătorie de-a lungul graniței să devină rapid un subiect acaparator pentru mine. Odată ce ajungi în preajma unei frontiere, e imposibil să nu devii captivat, să nu-ți dorești să exorcizezi sau să transgresezi ceva. Prin simplul fapt că există, frontiera e o invitație. Haide, șoptește ea, pășește peste linia asta. Dacă îndrăznești. Să pășești peste linie, în lumina soarelui sau la adăpostul nopții, implică un amalgam de spaimă și speranță. Și undeva așteaptă un barcagiu căruia nu i se vede chipul. Oamenii mor încercând să treacă frontiere, și câteodată doar pentru că se află în apropierea lor. Cei norocoși renasc de partea cealaltă.

Orice frontieră păzită neobosit de patrulare e un spațiu al agresivității: spațiul în care puterea capătă dintr-odată trup — chiar dacă nu și chip omenesc — și ideologie. Când vine vorba de frontiere, o ideologie certă este cea naționalistă: frontiera se află acolo pentru a diviza un stat național de altul. Dar chiar mai insidioasă este ideologia care practică centralizarea: credința că puterea centrală poate da ordine de la distanță fără să se teamă de consecințe și poate sacrifica periferia; că tot ce nu ajunge sub ochii publicului larg se poate da uitării. Iar zonele de graniță înseamnă mereu periferia, înseamnă mereu locuri aflate departe de ochii publicului larg.

E ciudat, dar traiul într-o țară fără granițe m-a îmboldit să pornesc în această călătorie frontalieră. Locuiesc în Scoția rurală, pe care o poți privi ca pe un fel de periferie dacă socotești centrul ca fiind „centura de mijloc“ cu Edinburgh și Glasgow, ba chiar o periferie și mai evidentă dacă îți desemnezi centrul la Londra. Scoția este prin

tradiție un ținut al diversității și al libertății, al insulelor și al excentricităților. Dar în Scoția mijesc zorii unei ere a birocratului corporatist cu față umană și, zi după zi, mai apare câte o reglementare de la centru care impune noi restricții asupra comunităților îndepărtate, se mai taie câte o pădure ca să facă loc exploatărilor miniere, turbinelor eoliene, care nu par să se rotească niciodată, pilonilor gigantici, care nu par să conducă vreun strop de electricitate. Acolo unde se întindea cândva sălbăticia neconvențională apar pustietățile profitului subvenționat. Pe când priveam nivelarea brutală a munților Scoției, în mine s-a deșteptat curiozitatea față de periferiile Balcanilor mei natali. Am vrut să aflu ce se petrece acolo, la douăzeci și cinci de ani de la plecarea mea.

Dacă e să împărțim frontierele politice în două categorii, permissive și restrictive, frontiera din această carte are la activ o jumătate de secol de restrictivitate, cât a durat Războiul Rece: Bulgaria la nord, împreună cu Grecia și Turcia la sud, marcau linia de demarcație dintre țările Pactului de la Varșovia, care aparțineau blocului sovietic, și statele membre NATO, din sfera de influență occidentală. Era, pe scurt, Cortina de Fier cea mai sudică din Europa, un Zid împădurit al Berlinului, înțesat de armatele a trei țări. Era letală pe atunci, și a rămas până în ziua de azi un loc care insuflă teroare.

Acum granița bulgaro-elenă e îmblânzită de apartenența comună la Uniunea Europeană. Granița turco-bulgară și cea turco-elenă și-au pierdut vechiul caracter restrictiv, dar au dobândit unul recent, al cărui simptom sunt noile ziduri de sârmă ghimpată, înălțate pentru a îndigui

șuvoiul de oameni revărsat dinspre Orientul Mijlociu. Întâmplarea face că mă aflu acolo tocmai când șuvoiul se transforma în hemoragie. Deplasare globală și baricadare globală, internaționalism de tip nou și naționalisme pe stil vechi — aceasta este boala sistemică de care suferă inima lumii noastre și care s-a răspândit de la o periferie la alta, pentru că niciun loc nu mai e prea îndepărtat în ziua de azi. Cel puțin până te rătăcești în pădure.

Dar impulsul emoțional care a stat la originea călătoriei mele era simplu: îmi doream să revăd locurile interzise ale copilăriei mele, satele și târgurile de la granița cândva militarizată, râurile și pădurile care fuseseră de neatins timp de două generații. Am luat cu mine revolta — de-a fi fost ținută în lanț atâta vreme, ca niște câini neubiți, în spatele Cortinei de Fier. Am luat și curiozitatea — de-a întâlni oameni trăitori pe o *terra incognita*. Când scria, în secolul al V-lea î.Hr., „Despre Europa nimeni nu s-a încredințat pe deplin dacă spre răsărit și spre miazănoapte este cumva înconjurată de apă”¹, Herodot putea la fel de bine să se refere la această parte a continentului de la începutul secolului al XXI-lea. Când m-am pornit la drum, împărțăseam ignoranța față de aceste regiuni, manifestată nu doar de alți concetățeni europeni îndepărtați, ci și de elitele urbane ale celor trei țări de la această frontieră. În mințile celor care nici nu locuiesc în preajma ei, nici n-o vizitează, frontiera e o altă țară, ca și cum ar fi plasată într-un timp trecut, în care lucrurile se făceau altfel.

---

1. *Istorie*, vol. I, Cartea a IV-a, cap. XLV, traducere, notițe istorice și note de Adelina Piatkowski (cărțile I și III), Felicia Vanț-Ștef (cărțile II și IV), Editura Științifică, București. 1961, p. 327.

De câte ori ajungi să vorbești despre Balcani, te întorci inevitabil la vechea și obosita figură de stil a podului, a cărei valoare de adevăr nu e însă nicăieri mai vizibilă decât în sud-estul Balcanilor, calea de acces zilnic între ceea ce ne-am obișnuit să numim Est și Vest.

Paradoxal, locul acesta rămâne un fald ascuns al matricii globale. Unele ținuturi pe care le-am traversat sunt de o frumusețe în stare să-ți oprească inima în loc, dar numai botaniștii și ornitologii le vizitează, traficanții și braconierii, cei viteji și cei rătăciți. Și mai sunt și localnicii.

Istoria o scriu cei victorioși, așa se spune, dar mie mi se pare că, mai presus de oricine, istoria o scriu cei care n-au fost de față, ceea ce s-ar putea să fie același lucru. Am avut o dorință arzătoare și a trebuit să mi-o satisfac: aceea de a-i privi în față pe cei care *sunt* acolo, de-a le auzi poveștile, de-a mânca la masa lor, de-a învăța de la ei cuvinte noi. Ce calități îți sunt necesare ca să locuiești într-un ținut de graniță atât de impregnat cu mituri străvechi și moderne, atât de încărcat de magnetism metafizic? Niciunul dintre noi nu poate scăpa de hotare: între sine și ceilalți, între intenție și acțiune, între vis și trezie, între viață și moarte. Poate că oamenii frontierei sunt cei care au cu adevărat ceva de spus despre spațiile liminale.

Călătoria pe care o descriu aici este circulară și urmează contururile unor reliefuri naturale din interiorul zonei de frontieră. Am început cu Marea Neagră, de la marginea enigmaticului lanț muntos Strandja, unde se întâlnesc curențele mediteraneean și balcanic; am coborât spre vest pe câmpiile frontaliere ale Traciei, care sunt traversate de coridoare ale comerțului licit și ilicit; am traversat trecătorile

din Munții Rodopi, unde fiecare pisc e legendă și fiecare sat e altceva decât pare a fi; și am încheiat în oglindă cu începuturile — Strandja și Marea Neagră.

Cu puține excepții, numele proprii au fost schimbate, iar uneori am combinat detalii topografice sau biografice în interesul vieții private sau al economiei narative. Bogățiile naturale ale regiunii ar merita să li se acorde un spațiu mai amplu, dar interesul meu principal a fost dimensiunea umană a poveștii. În dimensiunea aceasta, frontierele sunt omniprezente — vizibile sau invizibile, permissive sau restrictive —, dar natura sălbatică primordială, care le precedă, e limitată. Poate din cauză că frontiera aceasta *încă* mai e o sălbăcie virgină, rămân și eu în preajma oamenilor și-a fantomelor ei.

KAPKA KASSABOVA
Scoția, regiunea Highlands

frontieră

Conform *Oxford English Dictionary*:

1. linie care separă două țări;
2. bandă sau fâșie, mai ales decorativă, care marchează marginea.

MUNTELE NEBUNIEI, I

Momentul acesta s-a petrecut la jumătatea călătoriei. În creierii Munților Rodopi de la granița bulgaro-elenă, un drum șerpuit urca defileul, iar sus, unde se termina șoseaua, se afla un ultim sat părăsit, cu ferestre ca niște orbite goale și o fântână de piatră fără strop de apă. Acolo nu mai locuia nimeni. Dincolo de drum și de sat — pădurea de stejari din acel tărâm al nimănui. Trăim cu impresia că vom trece prin viață făcând cunoștință cu straniețatea numai în filme, dar în satul acela avusesem parte de-o experiență care îmi sădise groaza în suflet. Nici până acum nu știu dacă a fost ceva „real“, dar resimt și în ziua de azi senzațiile care au însoțit-o.

Ajunsesem în acest cotlon uitat din munți căutând ceva și mă prăvălisem în starea aceea fără să mă mai pot opri. Poate chiar *asta* era ceea ce căutasem. În orice caz, m-am pomenit alergând prin hățișurile agățătoare ale acestui canion numai stânci și mistreți, douăzeci de kilometri de pustietate și nici picior de om, sub un soare nemilos, care mă izbea în creștet de parcă m-ar fi judecat pentru cine știe ce nelegiuire de demult.

Adevărul e că sus, printre creste, chiar exista un pisc pe nume Judecata, un loc de unde s-au tot aruncat trupuri omenești în hăul de timp care se cascadează între primele sacrificii umane făcute de traci și ultimii ani ai Războiului

Rece. Dar eu alergam în sensul opus — la vale, către cel mai apropiat sat locuit, care se afla departe de mine, la fel ca toate celelalte lucruri pe care eram capabilă să le înțeleg.

Senzația că nimic din toate acestea nu era personal, că ceea ce simțeam nu era doar groaza *mea*, s-a dovedit, retrospectiv, corectă. Receptam vibrațiile întâmplărilor cu care era încărcat muntele. Nu erau naturale, erau vibrații ale frontierei, vibrații ale unei păduri care avea însemnate pe scoarțele sale inițialele celor care în secolul al XX-lea erau tineri și disperați. Venisem aici pentru poveștile lor, dar eram oare la înălțimea misiunii?

Mi se spusese că aici dispar lucruri și oameni, dar în realitate nimic nu se duce pentru totdeauna. O realitate pe care o simțeam în acel moment ca pe o prezență fizică, situată imediat în spatele meu. Deși era miezul zilei, pe muntele lui Orfeu se întunecase. Am ajuns la un afluent și m-am oprit să beau. Apa rece ca gheața mi-a ars gâtul. Știam că izvorul fluviului Mesta-Nestos se află dincolo de frontieră, pe culmile cele mai înalte ale peninsulei balcanice, și că apele lui călătoreau mai bine de 234 de kilometri până să întâlnească Marea Egee — dar cu ce i-au ajutat vreodată informațiile concrete celui aflat în nevoie? Apa asta nu era un râu obișnuit. De cealaltă parte a graniței se căsca o peșteră abisală, cu o cascadă tunătoare, denumită Gâtul Diavolului. Se spune că pe aici a coborât Orfeu în lumea subpământeană. Odată intrat aici, nimic nu mai iese vreodată, inclusiv ultimii speologi, un bărbat și o femeie, care s-au aventurat și au dispărut aici în anii 1970. Până și Orfeu, unica ființă care a mai ieșit la lumină din acel tărâm htonian, a fost până la urmă sfâșiat de menadele

furibunde, iar capul i-a fost aruncat în Hebrus, fluviul care călătorește cale de 480 de kilometri înainte de-a se preschimba în Marea Egee. De ce nelegiuire se făcuse vinovat? Spre sfârșitul vieții schimbase taberele și încălcase două hotare primejdioase: trecuse de la vechiul său mentor și zeu al misterelor nocturne, Dionis, la zeul soare, Apollo; și de la dragostea pentru femei la dragostea pentru bărbați. Chiar și pentru zei e periculos să încalce hotare, darămite pentru muritori.

Mai departe în aval am întâlnit o femeie și doi bărbați care încărcau pâine într-o barcă mică. Zeci de pâini. Aveau plete și li se citea pe fețe o bucurie misterioasă. Groaza mi s-a topit într-un val de încântare. M-au poftit să traversez fluviul cu ei. Iar dincolo, pe celălalt mal...

Dar asta rămâne pentru mai târziu.

Ce este o frontieră, atunci când definițiile din dicționar se dovedesc a fi insuficiente? Este ceva ce porți înlăuntrul tău fără să știi, până ajungi într-un loc ca acesta. Strigi către genunea cu o pantă însorită și cealaltă întunecată, iar ecoul îți multiplică dorința, îți distorsionează vocea, o poartă până departe, în locuri pe unde ai mai fost poate cândva.